

Posudek disertační práce Martina Buchtíka

Mezi výzkumníkem a účastníkem: nároky na metody a techniky sociologického výzkumu (FSV UK v Praze a SOÚ AV ČR, v.v.i., 2016)

Posudek disertační práce, jež se „věnuje designu metod a technik výzkumu, které zprostředkovávají vztah mezi výzkumníkem a účastníkem výzkumu“ (s. 3) rozdělují do tří částí. Nejprve vyzdvihují kladné stránky, po té nabízím k úvaze některé úpravy textu pro případnou publikaci a konečně rozvádím hlavní výtku týkající se jazykové stránky textu.

Hodnotím kladně:

- 1) Množství úsilí věnované nejen dílčím studiím, ale také jejich metodologickému zkoumání. Svědčí o tom mj. velmi rozsáhlý a vnitřně bohatý seznam zdrojů, o který se Martin Buchtík opírá. Dílčím způsobem mne těší, jak do „mezinárodní“ diskuse vnáší postřehy a práce domácích autorů. Týká se to především druhé kapitoly (mj. Fajkus, Marková a ovšem Petrusek).
Nepochybně může zmíněné úsilí přispět ke kvalitnímu fungování organizace, ve kterém autor působí (CVVM, potažmo SOÚ). Není pochyb i o velkém nasazení (ne nutně rozsahem) ve výuce, které bylo, zdá se, korunováno zájmem studentů (*role-playing* strategie). Potěšující je míra, v jaké si autor uvědomuje etické souvislosti provázející jeho práci.
- 2) Opakovaný důraz na teoretická východiska a jejich důležitost pro kvalitně založený sociální výzkum. Záležitost, která je součástí výuky od nejnižších stupňů, ale patří mezi nejvíce zpochybňované řadou „praktiků“ (a snad někdy i vyučujících samotných). Zajímavé je, že přihlášení se k určitým teoretickým východiskům Buchtíkovi nebrání v překračování oborových hranic. Titulem práce se sice hlásí k *sociologickému* výzkumu, ale volně se inspiruje výzkumy jiných (a nejen) sociálních věd (mj. antropologie, (sociální) psychologie psychoterapie, kognitivní vědy).
- 3) Vhodnou, neboť kontrastní volbu metod a technik, které jsou předmětem metodologické diskuse (tj. škály, vizuální stimuly a *role-playingové* simulace). Je možné, že vedle volby jde také o výsledek „šťastného“ souběhu autorových badatelských zájmů a zkušeností vyplývajících z autorových pracovních povinností a jeho pedagogického působení. Proč ne?
- 4) Mám-li vybrat jedno téma, které mne v práci MB zvláště oslovuje, pak jsou to pasáže věnované kompetencím účastníků výzkumu. Jednak pro jisté souznění s nároky, které na tuto oblast pro různé metody autor vznáší, a za druhé pro otázku, nakolik právě kompetence účastníků vytváří limity (validního) sociologického či širěji sociálně-vědného výzkumu.

Dle mého soudu:

- 1) by stála za bližší vysvětlení geneze „teoretické části“ práce (tj. kap. 2 Výzkum jako dosahování vysvětlení). Proč Carnapův přístup inovuje Buchtík právě *konceptuálními prostory* Petera Gardenforse a *sociálními reprezentacemi* (Moscovici aj.)? Jde snad o

to, aby s jejich pomocí mohl metodologicky uvažovat i o technikách, které se obvyklé představě neopozitivisticky orientovaného výzkumu, ke kterému se autor hlásí, spíše vymykají (např. důraz na kvalitativní metody sběru dat a jejich analýzu u *role-playingových* simulací)?

- 2) by – přes široký záběr literatury a výše zmíněnou pochvalu - některé části práce mohly v dobrém navázat na starší studie domácích autorů. Při čtení páté kapitoly, ve které autor v rámci *role-playingových* simulací prezentuje své neoriginálnější příspěvky k metodám výzkumu, jsem si vybavil práce Bohuslava Blažka (našli by se další). Zdá se, že některé předrevoluční počiny bude třeba v budoucnu znovu objevovat.
- 3) by měl autor uvažovat o tom, jaké kompetence očekává od čtenáře své práce a jak přistupuje k jeho aktivizaci. Sám si je vědom vysoké míry abstrakce, na kterou se v některých pasážích dostává, ale na druhé straně mu to nebrání ve formulaci doporučení typu: „Karty by měly být poměrně velké, v dokumentaci by mělo být uvedeno jak.“ (s. 105) Najde stejně zaujatého čtenáře pro oba tyto póly?
- 4) Přimlouval bych se i za revizi názvů kapitol v jednotlivých úrovních. Je sice zřejmé, že všechny tři dílčí studie podrobuje podobně strukturované diskusi, ale pro čtenáře není zrovna snadné rozpoznat Úvody, Diskuse a Závěry hned na třech úrovních členění¹, zvláště když se na ty či ony autor tu a tam odvolává.
- 5) K zvážení dávám, zda by nestálo přestrukturovat seznam 24 nároků na design metod a technik tak, aby lépe odpovídal logice výzkumného postupu. Autor by sice musel upustit od roztrhání do pěti v úvodu práce vymezených oblastí, kterým se věnuje, ale zvýšila by se tím srozumitelnost a snad i akceptovatelnost požadavků.²

A nakonec kriticky:

Ivo Možný nás kdysi v Brně při vstupu do doktorandského studia uvítal slovy: „Právě jste se rozhodli napsat svou první knihu!“, která doplnil jemu vlastní úsměv.³ Mohu-li soudit, disertační práce pak hodnotil mj. podle čtivosti a přístupnosti pro řadového čtenáře z odborné komunity.⁴ Z tohoto pohledu by Martin Buchtík s disertací v podobě, ve které ji odevzdal, příliš neuspěl. Snad by mu pomohl zdatný a velmi trpělivý editor. Dnešní technika zmnožuje možnosti, ale také líčí pasti. Na řadě míst je znát problém opakovaného přepisování textu v počítači, jež končí nelogicky sestavenými větami či začínajícími větami bez pokračování.⁵ Místy se podle množství překlepů zdá, že byl text psán na nějakém mobilním zařízení v nacpaném metru.⁶ Přitom by mnohdy stačilo využít běžné vybavy textových editorů, které sice nelze pustit k automatickým opravám, ale české výrazy a

¹ Přidáme-li anglické *Resume*, tak se to týká i Shrnutí.

² Jinou věcí je, co by pro „prosazení“ nároků zmohl méně odtažitý jazyk, ke kterému se na jiných místech práce autor hlásí.

³ Jedním z předpokladů úspěšné habilitace na FF UP v Olomouci, na které působím, je publikace alespoň jedné monografie (v pozici hlavního autora). Není řečeno, že musí jít o disertaci, ovšem samotný habilitační spis se nepočítá.

⁴ Ne všichni z nás pak takovou knihu napsali a publikovali.

⁵ Určitou výjimku potvrzující pravidlo tvoří dvakrát beze změn uvedená pasáž, poprvé označena jako kapitolka 3.4.5.4 a podruhé vsazená do kapitolky 3.4.5.6.

⁶ Příkladem budiž všelijaké varianty přečasto užívaného termínu *relevance* a jeho odvozenin (viz např. název kapitoly 6.2 (relevance) a její první odstavec (relevance)).

základní záležitosti výstavby vět poměrně dobře ohlírají. Co mne osobně mrzí, je až na výjimky uváděný rozkazovací způsob slovesa *vidět* s tečkou. „Nestojí-li slovo *viz* na konci věty, tečka se za ním nepíše“, uvádí Internetová jazyková příručka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v.v.i. Nejde o zkratku, nejde o vizualizaci. A nejde v posledku o osobní názor oponenta. Problém je v tom, že zmíněné chyby ztěžují a znepříjemňují četbu jinak v mnoha ohledech inspirativní práce. Nejvýrazněji se problém jazyka a formálních náležitostí týká druhé a šesté kapitoly, což navozuje dojem pozdní práce chvatné. Vezmeme-li druhou kapitolu jako svého druhu teoretické východisko, pak by její zpracování až po proběhlém „sběru dat“ (výběr analýz) a jejich „analýze“ (metodologické diskusi) znamenalo prohrěšek kritizovaný samotným autorem (srv. s. 51). Aby nakonec Buchtík nekázal vodu, když sám pije víno!⁷

Nevezde-li dostatek podkladů pro diskusi z předchozích řádek, lze se v rozpravě opřít o některé z otázek dotazníku Sociologického nakladatelství, který musí vyplnit a odevzdat každý z autorů.⁸

- Uveďte (pokud je Vám to známo), zda k tématu, o němž pojednává Vaše kniha (nebo tématu blízkému), u nás připravují publikaci jiní autoři (uveďte event. kdo). Má-li Vaše kniha na trhu „konkurenci“, uveďte:
 - o v čem je Vaše kniha lepší a pro čtenáře atraktivnější
 - o v čem je aktuálnější
 - o zda se liší od konkurenčních knih přístupem, metodou zpracování
 - o jaké jsou naopak její nedostatky
- Pokuste se určit okruh čtenářů Vaší knihy (cílovou skupinu či skupiny čtenářů):
- Předpokládáte, že Vaše kniha bude používána jako studijní pomůcka (příp. učebnice)? Jestliže ano, na jakém stupni (na jaké úrovni) studia a v jakých oborech?
- Domníváte se, že Vaše kniha najde své čtenáře mezi lidmi v praxi? Kdo to podle Vašeho názoru bude?

Závěr: Práci doporučuji k obhajobě, pokud interní pravidla dovolují přijmout text s formálními/jazykovými chybami.

V Prostějově 7. září 2016

Dan Ryšavý

⁷ Znovu tu lze odkázat na Bohuslava Blažka, jehož texty sahají od abstraktních úvah, historických kontextů až ke konkrétním případovým studiím a to v podobě náročné ale čtivé.

⁸ Snad mi nakladatelství promine zveřejnění části tohoto jejich interního nástroje. Nejde ovšem o marketingovou firmu.